

KOVÁCS ISTVÁN

Riportkrónika

TÓBIÁS ÁRON: A MAGYAROK VÉRE

Tóbiás Áronról sajátosan absztrakt képet lehetne festeni: romantikus háttérrel, amelyben a hegycsúcsokra vont várrom-süvegek, lakótelepi „felhőkarcolók”, sátortetős egyenházak és kisvárosi kockaépületek, tetejüket és vakolatdíszüket vedlett kastélyok, magtárak és gépállomások hangárjai, álombeli szalmatetős viskók és nádtetős faluházak, malmok és pályaudvarcsarnokok zsúfolódnak egymásra. Mindezek fölé Csontváry és Nagy László libánusfája von elrongyolódott lakodalmi sátortetőt. Az előtérben lépked ő, Tóbiás Áron, az ötvenes években divatos viharkabátban, ormótlan kenyerestarisznyával, azaz özönvízzel egyidős magnetofontáskáival az oldalán – kicsit nekifeszülve a láthatóan szembevágó, viharos szélnek. És persze elmaradhatatlan vándorbotként galymós mikrofont tart egyik kezében, a másikban pedig, amelyet eltakar iránytartásának lendülete, nyilván jegyzetfüzetet és ceruzát. A fény villanó szikéjével kimetszhető még üstöke is, amelyet másnak, mint tükörfoncsorosan ősznek, el se lehetne képzelni. Bizonyára így született. Csodálkozó, tétova mosollyal. A tétovaság ez esetben a szemérmességnek is rokon értelmű szava, fogalma lehetne.

Tóbiás Áron életművének maradandó része az a kötet, amely *A magyarok vére* címmel 1997-ben megjelent. (Hogy akkor, azt a dedikáció dátumából tudom, mert a kiadási év nincs feltüntetve, mint ahogy az se, hogy a könyv hol, kinél kapható. Remélem, hogy minél több pontján a magyar nyelvterületnek!) A könyv alcíme utal a tartalomra: *Tudósítások tollal – mikrofonnal*. Hogy ezeknek az újságírónyelven írt, helyenként a sietség nyomait magán viselő tudósításoknak vezéreszméje az 1956-os magyar forradalom, az a címből következik, amely kisebb piros betűkkel franciául is megismétlődik a kék keretes fehér fedőlapon: *Le sang des Hongrois*.

A szerző Albert Camus híres esszéjének címét kölcsönözte, amelynek fő gondolata a tematika szerint ciklizált kötet első részének mottójaként olvasható: „A legázolt, bilincsbe vert Magyarország többet tett a szabadságért és az igazságért, mint bármelyik nép a világon az elmúlt húsz esztendőben... Nyomorúságuk, láncaik és száműzöttségük ellenére királyi örökséget hagytak ránk, melyet ki kell érdemelnünk: a szabadságot, amelyet ők nem nyertek el, de egyetlen nap alatt visszaadtak nekünk.” Tóbiás Áron e gondolatok többszöri kiemelésével azt is jelzi, hogy az, aki a magyar '56 „királyi örökségéhez” másként közelít, mint Albert Camus, hamisít, torzít, nem ért belőle semmit. Ebből következően a magyar '56 kulcsszavai egyrészt a szabadság, másrészt a nyomorúság és száműzöttség.

Az 1956-ot követő, máig ható tudati megnyomorodásunk a forradalom szovjetek által történt leverésének lelki tartalékainkat teljes egészében felemésztő következménye. A további következmény térbeli kiterjedésének érzékelésére megemlíthető, hogy a kádári bosszúgépezet nemcsak itthon taszította sírba és börtönbe a társadalomnak példastatuálásra kiszemelt százait és tízezreit, hanem jeladás volt a veterán Gheorghiu Dejnek és a karmait ekkor próbálgató ifjúkommunista Nicolae Ceaușescunak a kisebbségi kérdést véglegesen megoldó mechanizmus megindítására. Kevés hiányzott ahhoz, hogy az erdélyi magyarság az 1957-től futószalagon gyártott ítéletekbe, iskola- és intézményfelszámolásokba, nemzetiségi közösségek szétverésébe visszafordíthatatlanul bele nem roppant. Ahhoz viszont elég volt, hogy a példából értő romániai zsidóság mindenéből kiforgatva már a hatvanas évek első felében „önként” távozzék az országból, majd következő lépésként a németeket (szászokat) fejpénzért kiváltsa a befogadó anyaország, az NSZK. Soknemzetiségű Erdélyről beszélni manapság inkább csak félmúltban, mint jelen időben lehet.

A kötet bevezető ciklusának esszéi, amellet, hogy 1956 eseményeinek részben tényfeltáró dokumentumai, bizonyos esetekben egyenes napi politikai „kiszólások” is. Ilyen például a címével is sokat mondó *Miért nem szeretem a 168 Órát?* Ebben „Molnár Aurél, minden idők legkiválóbb rádiós riportere” eleveníti fel Ipper Pál, ÁVH-s főhadnaggyal kapcsolatos első élményét. Ipper főhadnagy engedélyezte, hogy az ötórás hírperiódusban az ország közvéleményével tudassák: „Sztálin elvtárs meghalt”, majd 1971-ben az ő neve alatt indult meg a 168 Óra című rádiós politikai magazin. „A legfontosabb az volt a 168 Órában, hogy ámított, és manipulált szelep volt. Mégpedig az eddig még nem tapasztalt, az óvatos és tartózkodó magyar elme által még fel nem ismert és be nem járatott eszközökkel. Mert szokatlan módon támadja vagy közömbösíti az elmét. Tompít, butít, és elaltatja a civil Magyarországnak a hatalom iránt már annyiszor érzett bizalmatlanságát.

Persze hogy hallgatták az emberek! Olyasmikről hallhattak benne, amelyek – ravaszdi módon – nem szerepeltek, szerepelhettek a hírekben. nem írtak róluk másnap, az akkor még vasárnap megjelenő, vastagabb terjedelmű újságok sem” – olvashatjuk a beszámolóban. A jelen idejű következmény: „Ma csak a vak nem látja, hogy – mint annyi minden másban – maga a *pártközpont* állt mindezek mögött akkor, amikor már látták az elvtársak: *nincsen más kiút!* Ezért hagyták, vagy éppenséggel megbízták a sajtót, rádiót, televíziót, a tömegkommunikációt: csak harapdálják akár nyíltan is a párt eladdig »érintheetlenjeinek« lábikráját... Miközben a tömegkommunikáció füstfüggönye leereszkedett, lázas igyekezettel lehetett végrehajtani a gazdasági *átmentést*, akár *Next 2000* vagy más szellelbélelt áltársaságokkal. A 168 Óra munkatársai – akár minden szubjektív jó szándékuk ellenére, hiszen nekik is tele lehetett már a »hócipőjük« – egyszerre voltak ebben az ördögi gépezetben hősök, balekok, áldozatok, manipulátorok...”

A *Magyar Gulag-lexikon* és a *Szolzsenyicin Gulagja* a fentebb idézethez hasonló hevületű írások. Mindkettő főhőse Rózsás János, aki az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárának 1995 nyarán „ötzsáknyi hivatalos, valamint általa gyűjtött privát dokumentumanyagot adományozott a második világháború idején a Szovjetunióba hurcolt, kereken *százezer* magyar sorsáról és elítélésének körülményeiről. Majd – ezután nem sokkal – átadta annak a *Gulag-lexikon*nak gépiratos anyagát, amit kényszermunkára ítélt rabtársairól krónikásként rögzített a letartóztatástól, illetőleg hadifogságba eséstől a szabadulásig. Rózsás János néhány drámai mondatban rögzítette az egyes sorsokat, beleértve azoknak életútját is, akiket kivégeztek, vagy porladó csontjuk már évtizedek óta valamelyik szibériai vagy északi-sarkkörüli láger félreeső helyén pihen.”

Sorsa a Gulag rabjainak rokonává teszi Szakács Albertet is, aki 1956 őszén a Szabad Ózd felelős szerkesztője lett, s e tiszteben utóbb még a szovjet városparancsnok is megerősítette. Ez se jelentett menlevelet a számára. Kádárék nem tudták neki megbocsátani töretlen kiállását és *A magyar nép válasza* című vezércikkét, amelyben elítélte a november 4-e után bekövetkezett változásokat, kiállva ezzel a Nagy Imre-kormány mellett. A bosszúállás sinterei életfogytiglani börtönre ítélték. A '63-as „ENSZ-amnesztia” csak két hétre adta vissza a szabadságát. Újból letartóztatták, s egészen 1970 márciusáig börtönben tartották, vagy százötven-százhatvan '56-os társával együtt. Megrendítő a helytállása.

Tóbiás Áron 1956 eseményeinek, hőseinek s a háttérben az 1945 után meghurcoltak sorsának felvillantása mellett hangsúlyosan azt veszi számba, hogy az elmúlt négy évtizedet miként élték meg a nagyvilág magyarjai – a szomszédos országoktól kezdve a távoli Egyesült Államokig s a közelebbi, de Európán túli Izraelig. A könyv ciklusai, összefoglaló fejezetei legfeljebb csak topográfiailag különíthetők el, tematikailag áttetszenek egymáson, s hősei is nemegyszer visszatérőek: *Nyugati magyar egyesületek, Erdélyi arcok, Csángók között, Kárpátalja felől, Felvidéki arcok, Ausztriai magyarok, Délvidék, „Ajka”-magyaroknál Izraelben.* A *Zúgjon fel a magyar zsoltár* olyan mozaikképe egy minden szellemi vonást magában és magán hordozó magyar embernek, amelynek egyes lapjain András Imre és Borbándi Gyula, Deák Ernő és Fejtő Ferenc, Haas György és Molnár József, Schreiber Tamás és Szépfalusi István, Szöllőssy Árpád, Varga Béla és mások életpályájának kulcsszavai olvashatók.

„A fiatal tudóst már egyetemista korában sem lehetett elválasztani a közösségi ügyektől, az ausztriai magyarság szolgálatától. Megalapítója volt a máig is működő, Integratio című folyóiratnak, illetve a

későbbi években kiadványsorozathból álló vállalkozásnak. Harmincadik születésnapját ünnepli az Europa Klub, amelyiknek alapító-»motorja« szintűgy Deák Ernő – olvashatjuk a *Kutatószoza egy hajdani istálló szénapadlásán* című írás hőséről, aki ma az Osztrák Tudományos Akadémia egyik bizottságának történész munkatársa. Az természetes, hogy Tóbiás Áron beszélgetőtársai azáltal tudnak hitelesen foglalkozni magyar ügyekkel, hogy befogadó, új hazájukban „vitték valamire”. Mi több: sokra! Legyen szó akár Király Béláról, Szathmáry Lajosról, Schöpflin Gyuláról, Szöllőssy Árpádról vagy André Deutschról, vagy a riportkötet kiadásában oroszánrészt vállaló, szellemében Kőrösi Csoma Sándorral rokon párizsi magyarról, Varga Ferencről.

Tóbiás Áron külön ciklust – *Ausztriai magyarok* – szentel Szépfalusi Istvánnak, aki – Illyés Gyula biztatására – önzetlen odaadással elsőként nyitott nyugat felé kaput a szomszédos országok magyar íróinak, művészeinek. Az általa vezetett Bornemisza Péter Társaság több volt és több ma is irodalmi egyesületnél. Összmagyar kulturális, lelki-szellemi intézmény. Tóbiás Áron a szociográfiai felmérés végző Szépfalusi Istvánt mutatja be nekünk, aki 1970 és 1974 között 709 ausztriai magyar családot, 1701 személyt keresett fel, s adott híradást múltjukról, jelenükről *Lássátok, balljátok egymást!* című, 1980-ban megjelent kötetében.

Fejtő Ferencet Tóbiás Áron magától értetődően József Attiláról, illetve a Szép Szóról kérdezi. Az 1970 körül folytatott beszélgetés nyilván a Petőfi Irodalmi Múzeum Hangtárának készült. A kötetben ugyanis nemcsak az 1990 utáni s zömében a Magyar Nemzet hasábjain közzétett írások szerepelnek, hanem a jóval korábban papírra vetettek is. Ebből következik, hogy Tóbiás Áron nem akkor fedezte fel magának a határon túli, így a Nyugaton is élő magyarságot, vagy a legkeletibb magyar szórványt, a moldvai csángókat, amikor a tiltást vagy a tőrést jelző szemafor az 1980-as évek végén e tekintetben is zöldre váltott.

Csángókkal kapcsolatos élményeiről hét írásban számol be a szerző. Azt szinte természetesnek vehetjük, hogy ciklusbevezető esszéjében a Kallós Zoltánnak az Európa Könyvkiadó által 1973-ban kiadott *Balladák könyvét* mint közös kulturális bibliánkat lapozza föl. „A könyv annak idején szinte előzmények nélkül »robbant be« a romániai magyarság kulturális közösségébe” – írja róla, míg arra a közzetevőjének feltett kérdésre, hogy *Meddig lesznek Kallós Zoltánok?*, az alábbi optimista válasz olvasható: „Remélem, még nagyon sokáig... Mivel a helyzet falvanként, sőt családonként változik. Sok esetben például, falun belül, eltanácsolnak egy öregasszonyhoz, és a legsilányabb dolgot hallom tőle... Azután véletlenül rábukkansz egy leánykára, fiatalasszonyra vagy fiatalemberre, aki csodálatos régi anyagot énekel, vagy mesét mond. Ez azzal magyarázható, hogy a gyerekeket rendszeren a nagyszülők nevelik, akik közvetlenül tőlük veszik át az örökséget, szájhagyomány alapján. Jártam nemrégén Lészpeden, ahol egy fiatalasszonynak feltettem a kérdést: mondaná e a Föld teremtését. De nem úgy, ahogy a Bibliában van, hanem ahogyan az öregektől hallotta. Erre elmondotta egy vogul eredetmesének a párhuzamát. Kiderült, hogy ilyen, a Föld teremtésével kapcsolatos legutolsó eredetmondát Kálmány Lajos, a néprajzgyűjtő pap jegyzett fel a Szeged környéki tanyákon, a múlt század második felében.” Nem véletlen, hogy az e válasz után közzétett írás címe: *Utazás Moldvában*.

Kallós Zoltán neve közismert Magyarországon. Tóbiás Áron ír a kisebbségi magyar szellemi élet egy másik napszamosáról is, akiről még érdeklődőbb közvéleményünk is aligha tudhat valamit. Jászberényi Emeséről van szó, aki „öt megye magyar rádiósa (Maros, Hargita, Kovászna, Brassó, Szeben), de hallgatják sűrűn a szórványban is (mint például Beszterce-Naszódban)”. (Megjegyzendő, hogy Erdélyben Szeben megyében él a legkisebb magyar szórvány.) „Amikor 1985-ben megszüntették a rádióadásokat, a magyar részleg teljes archívumát, negyven beszélt szalagot és negyvenezer zenei szalagot Románia leghírhedtebb börtönébe, Jilavába kellett szállítani. De előtte az aranyzalagtár mind az ezer szalagját Emese (...) *éjjel-nappali gyors munkával átmásolta*.” Az 1989-es romániai változások felbecsülhetetlen, kisebbségmentő jelentőségének adalékául idézhetjük Jászberényi Emesének a fentebb idézettek happy enddel lezáró megjegyzését: „A börtön rácsai mögöl, a megváltó nyolcvankilences karácsony után visszakaptuk hangtárunk teljes anyagát. Nem semmisítették meg. A vastag falak mögött megmaradt minden.”

Egy mű értékét időállósága bizonyítja. A Tóbiás Áron írásait közzetevő kötet jelentősége többek között abban áll, hogy röntgenképsorozata az összmagyarság 1945 utáni helyzetének, lélek- és

tudatállapotának, mindannak, ami vele megtörtént, így a nemzetin túl azoknak a morális, emberi értékeknek is, amelyek védelmében 1956 őszén – Camus-t is meghihetően – vért és életet volt képes áldozni. *(Varga/Tóbiás, Párizs–Budapest, 1997)*